CZU: 323.28:327.84:070.13(498)″1980″ **https://doi.org/10.59295/sum10(200)2024_11**

REPRESIUNE ȘI LIBERTATE. REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ REFLECTATĂ ÎN PAGINILE ZIARULUI „ROMÂNUL LIBER”

Bianca PĂDUREAN,
Universitatea de Stat din Moldova

În climatul de represiune comunistă din România anilor 1980, la Londra, Ion Raţiu publica un ziar care scăpa atât controlului, cât şi cenzurii din România. Articolele publicate în „Românul liber” au avut rolul de a arăta ce se întâmpla, cu adevărat în România, dar şi de a fi o platformă de exprimare liberă a ideilor. Atât ştirile şi relatările din ţară, cât opiniile publicate în paginile ”„Românului liber” sunt mărturii cu valoare de document despre acea perioadă de istorie recentă. Mare parte din cele relatate în „Românul liber” au corespondent în documentele Securităţii, ceea ce probează relevanţa consemnării lor. Studiul de față arată și faptul că cele mai multe dintre actele de represiune aveau bază legală, adică aveau acoperire în legislația statului comunist. Concluzia este că presa românească democratică din exil a avut un rol determinant în comunicare realităților din România comunistă, în afara granițelor sale. De asemenea, a comunicat și mesajele regale.

Cuvinte-cheie: *cenzură, comunism, represiune, libertate, rezistenţă, „Românul liber”, Ion Raţiu.*

REPRESSION AND FREEDOM. ANTI-COMMUNIST RESISTANCE REFLECTED IN THE PAGES OF „ROMÂNUL LIBER” NEWSPAPER

In the climate of communist repression in Romania in the 1980s, Ion Rațiu published a newspaper in London that escaped both control and censorship in Romania. The articles published in it were intended to show what was really happening in Romania, but also to be a platform for the free expression of ideas. Both the news and reports from the country and the opinions published in the pages of Free Romanian are documentary testimonies to that period of recent history. A large part of what is reported in Free Romanian has a correspondent in the documents of the Securitate, which proves the relevance of their recording. The present study also shows that most of the acts of repression had a legal basis, i.e. they were covered by the legislation of the communist state. The conclusion is that the democratic Romanian press in exile played a decisive role in communicating the realities of communist Romania outside its borders. It also communicated the royal messages.

Keywords: *censorship, communism, repression, freedom, freedom, resistance, Free Romanian, Ion Rațiu*

Introducere

Presa democratică românească din exil este una dintre cele mai bogate surse de informații care puse cap la cap întregesc tabloul vieții în comunism, așa cum era văzut din afara României. Ion Rațiu, editorul ziarului „Românul liber”, care a fost publicat între anii 1984 și 1994, era unul dintre cei mai activi membri ai exilului românesc. Prezentul studiu arată câteva dintre temele articolelor apărute în această publicație care era editată atât în limba română, cât și în engleză: starea socială și materială a românilor din lagărul comunist, cenzura, religia, lipsa libertății de exprimare.

Aceste articole aveau nu doar rolul de ține la curent românii din afara granițelor României despre realitățile comunismului de acasă, ci și de a informa cancelariile statelor din vest, cu privire la încălcarea drepturilor omului, practicată ca politică de stat, în România comunistă.

Context

Orice demers de cercetare istorică înseamnă un proces de reflecție continuă, de revizuire și de reexaminare a trecutului, potrivit lui Dennis Deletant [1, p. 51]. „Obiectivul istoriei nu este atât de mult documentarea cronologică a evenimentelor, ci mai degrabă prezentarea și înțelegerea fenomenelor: pe lângă detalierea evenimentelor, istoria caută să descrie, să definească și să înțeleagă, pentru că, deși cunoașterea deplină a trecutului este imposibilă, datorită ei putem, totuși, avansa la un nivel mai înalt al înțelegerii” [2].

Presa de limba română publicată în afara granițelor României, alături de rege, Biserică, instituțiile de natură academică și instituțiile de natură politică, a reprezentat un pilon al exilului românesc. Însă în acest context trebuie făcută o distincție clară între presa democratică din exil și cea extremistă (fie legionară, fie comunistă). În unele cazuri, această distincție nu a putut fi făcută obiectiv de către cititorii acestor organe de presă, din motive lesne de înțeles: manipularea exercitată prin intermediul lor avusese efectul scontat.

Între publicațiile românești din exil se cuvine să operăm clasificarea următoare: publicații culturale și publicații politice, cu mențiunea că niciuna dintre categorii nu a fost exclusiv de această natură. Adică unele publicații culturale purtau și un puternic mesaj politic, transmis, însă, prin producții culturale, iar unele publicații politice făceau loc în paginile lor și producțiilor culturale stricto sensu (eseuri, poezii, ba chiar romane publicate în fascicul), menite a menține treaz interesul pentru cultura românească și de a susține viața culturală a diasporei (publicațiile se adresau tuturor românilor, fie ei parte ai exilului activ (expresie aproape pleonastică) sau a diasporei, a românilor integrați social în comunitățile de adopție). Se mai cuvine a fi menționate și publicațiile bisericești care, în contextul acestei clasificări, se poate încadra la ambele categorii, în funcție de conținut.

„Diversele organizații din exil, în special Uniunea Mondială a Românilor Liberi, condusă de Ion Rațiu, aveau să reactiveze idealurile românilor din afara granițelor țării. Această efervescență a fost vizibilă din nou în anii 1980, prin desfășurarea unor întruniri, activități, demersuri, ce aveau să readucă în prim plan instituția monarhică, reprezentată de regele Mihai” [3, p. 136].

Perioada 1984-1989 şi primii ani după acest prag istoric a fost metodic documentată în paginile ziarului care apărea lunar la Londra, sub auspiciile Uniunii Mondiale a Românilor Liberi şi editat de Ion Raţiu. În paginile ziarului editat atât în română, cât şi în engleză (în primii ani de apariţie) se regăsesc relatări şi texte de opinie care arată într-un mod nemijlocit exemple de represiune suferite de populaţia din România comunistă. Exemple de represiune ar fi atât îngrădirea libertăţii de expresie, cât şi actele de violenţă fizică şi psihică exercitate asupra celor care se împotriveau sistemului sau nu conveneau acestuia. Tot de represiune ţin şi restricţiile legate de temperatura maximă admisă în casele românilor, pe timp de iarnă sau „accidentele” pe care le sufereau persoanele incomode autorităţilor. În lucrarea de faţă sunt prezentate câteva dintre aceste exemple concrete de represiune, aşa cum au fost ele relatate în presa democratică din exil, în paginile „Românului liber”.

Aceste acte de represiune au făcut parte dintr-o strategie concertată de a reduce la tăcere opozanţii comunismului, iar cu ducerea lor la îndeplinire au fost însărcinate instituţii întregi, care avea la dispoziţie baza legală pentru a acţiona, în majoritatea cazurilor. La perioada la care ne referim, 1984-1989, organele de represiune îşi făcuseră atât de bine treaba, încât majoritatea populaţiei era amorţită şi înfricoşată, în acelaşi timp, de ceea ce au păţit generaţiile din 1948-1962.

Cele două instituţii din statul comunist care duceau la îndeplinire politica Partidului Comunist Român şi asigurau ordinea şi liniştea publică erau instituțiile din subordinea Ministerului Afacerilor Interne, în special Departamentul Securității de Stat (denumită uzual Securitatea) care, în epoca Ceauşescu, funcţiona ca organism individual. „Aceste instituţii au fost create de Partidul Comunist pentru a răspunde oricând ordinelor sale. Obiectivul lor era de a ajuta nomenclatura comunistă să îşi impună autoritatea prin forţă” [4, p. 75].

„Atât Securitatea, cât şi Miliţia interveneau prin forţă în viaţa oamenilor, limitându-le până la interzicere dreptul la informaţie, dreptul de a se mişca în interiorul ţării sau în afara acesteia, dreptul la comunicare scrisă sau vorbită. Populaţia era controlată permament fie acasă, fie la locul de muncă” [5, p. 76]. Codul Penal din 1968 avea acelaşi caracter represiv ca şi cel din 1948, doar că pedepsele erau mai aspre. Au fost introduse fapte considerate a fi „infracţiuni contra securităţii statului”, cum ar fi trădarea, spionajul, atentatul, subminarea puterii de stat, actele de diversiune, subminarea economiei naţionale, propaganda împotriva orânduririi socialiste. „Înscrierea acestor infracţiuni în Codul Penal avea ca obiectiv anihilarea oricărei forme de opoziţie care ar fi îndrăznit să apară. Puţinii disidenţi ai epocii Ceauşescu erau acuzaţi de <<propagandă împotriva orânduirii socialiste>> sau de <<trecerea frauduloasă a frontierei>> (art. 245)” [6, p. 77].

În acest context legislativ, puţini sunt cei care mai îndrăznesc să se opună sistemului, iar cenzura devine autocenzură.

În cele ce urmează publicăm o serie de exemple de represiune care s-au regăsit relatate în paginile ziarului „Românul liber". Sub titlul „Un atac violent, amar și inexorabil împotriva religiei", „Românul liber" [7, p. 2] relatează realităţile cu care se confruntă cultele religioase din România anului 1985. Ziarul scrie, pentru lumea liberă, că atacul împotriva tuturor Bisericilor şi împotriva religiei, în general, s-a intensificat în ultimii ani. Credincioşii şi clericii sunt monitorizaţi, cei care arată fervoare sunt hărţuiţi. În acelaşi timp, învăţăturile ateiste erau predate mai intens în şcoli, universităţi şi armată. „Mamele sunt îndemnate să îşi crească copii fără superstiţii religioase" [8]. Articole care îi condamnă pe „militanţii" religioşi apăreau constant în presă. Credincioșii nu sunt lăsaţi liberi de la muncă pentru a participa la sărbătorile religioase.

Activitatea religioasă este controlată de Departamentul Cultelor, o agenţie de stat care se ocupa cu toate cultele recunoscute.

Cultele neoprotestante – baptiste, penticostale şi adventiste erau cele mai active. Pentru că începuseră să crească în număr şi în influenţă, au început să fie luate măsuri şi împotriva lor. Liderii lor religioşi erau constant hărţuiţi, nu primeau autorizaţii de funcţionare pentru casele lor de rugăciune, noilor pastori le erau refuzate certificatele de liberă practică.

Biserica Baptistă a fost cea mai militantă dintre toate. „Conform documentelor Departamentului Cultelor, ca masă de credincioşi, cultul baptist avea în 1940 un număr de 17.457 membrii botezaţi (aşadar, doar persoanele majore, şi fără aderenţii nebotezaţi). În 1948, numărul total al membrilor şi aderenţilor se cifra la 80.000 de persoane, pentru ca în 1965 numărul credincioşilor botezaţi să fie de 55.84214. În 1980, Comunitatea Baptistă din Bucureşti era formată din 2.600 de credincioşi, deserviţi de şase pastori, care predicau în şase biserici, iar la nivel naţional, în anul 1982 existau 189.850 de membri şi 74.150 de aderenţi. [9] Era cea mai mare comunitate baptistă în toată Europa de est, fără a include Uniunea Sovietică.

„Românul liber" relatează într-un articol cu titlul *Oare poliţia secretă a provocat accidentul?* ceea ce i s-a întâmplat pastorului baptist Petre Dugulescu din Haţeg, peste care a dat un autobuz, în timp ce era în maşină cu soţia şi copilul de 11 luni. Soţia şi copilul au scăpat nevătămaţi, însă pastorul s-a ales cu multiple fracturi. Autorul articolului se întreabă dacă, într-adevăr, a fost un accident sau nu, de vreme ce pastorul fusese ameninţat în repetate rânduri că „i se va întâmpla ceva". Pastorul Dugulescu intrase în atenţia autorităţilor comuniste după ce, în august 1982, împreună cu alţi 66 de pastori scrisese lui Nicolae Ceauşescu pentru a deplânge tratamentele la care era supusă Biserica Baptistă în România.

Banii si biserica

„Românul liber" [10, p. 1] relatează pe larg despre vizita predicatorului american Billy Graham în România, în septembrie 1985. Articolul menţionează faptul că regimul Ceauşescu nu reuşeşte să controleze această Biserică la fel de bine ca pe cea Ortodoxă. Autorul se întreabă de ce i-a permis Ceauşescu lui Billy Graham să vină în România, iar răspunsul ar fi pentru a crea impresia, în faţa SUA, de ţară tolerantă, într-o perioadă în care unii politicieni americani cereau măsuri mai ferme în ceea ce priveşte România.

Potrivit oficialilor Keston College, citaţi de „Românul liber", fiecare biserică locală care l-a găzduit pe predicatorul american a trebuit să plătească echivalentul a 7.000 de lire sterline autorităţilor locale, sumă care ar fi acoperit costurile organizatorice. Acest lucru ar fi venit ca o surpriză totală pentru credincioşii români, care înţeleseseră că organizaţia lui Graham deja plătise o sumă mare guvernului român.

De fapt, autorităţile comuniste luau bani în mod organizat de la bisericile care primeau ajutor financiar din exterior. Ele controlau la sânge aceste ajutoare şi „se făceau <<intervenţii>> pentru a-i <<determina>> pe donator şi pe beneficiari să ofere o parte din sumă statului român, sub diferite pretexte" [11, p. 132].

Doina Cornea şi mesajele sale

Un capitol aparte din ceea ce a însemnat rezistenţa anticomunistă din România este cel al Doinei Cornea. Într-o vreme în care teroarea regimului comunist reuşise să amuţească mai toate vocile şi nemulţumirile, de la muncitori, la intelectuali, Doina Cornea îndrăznea să spună ce gândeşte şi să arate că viaţa construită de comunişti pentru popor nu era atât de bună pe cât era clamată. Printre faptele sale de frondă făţişă s-a aflat şi faptul că, împreună cu fiul său, Leontin Iuhas, a răspândit 160 de manifeste de solidaritate cu muncitorii revoltaţi la Braşov în noiembrie 1987. Şi-a făcut auzită vocea prin cele peste 30 de texte pe care a reuşit,

prin intermediul familiei şi prietenilor, să le trimită peste hotare, la Radio Europa Liberă. Prin mesajele şi protestele ei, Doina Cornea a făcut cunoscută opiniei publice internaţionale adevărata situaţie din România comunistă. Mesajele şi scrisorile ei adresate românilor şi-au găsit locul şi în paginile Românului liber, care le-a publicat integral, atunci când ele ajungeau în posesia redacţiei. De asemenea, atunci când Doina Cornea a fost supusă brutalităţilor fizice şi psihice exercitate de aparatul de represiune comunist, „Românul liber” informa lumea liberă despre toate acestea.

Tarzan din Carpați, ultimul partizan

Una dintre cele mai spectaculoase povești din istoria rezistenței armate opuse de români comunismului este cea a lui Grigore Sandu sau „Tarzan din Carpați“, cum a fost el numit de autorul articolului din „Românul liber” din ianuarie 1990. El a fost numit așa datorită unor tehnici speciale care i-au asigurat supraviețuirea în clandestinitate timp de 33 de ani. Grigore Sandu a reușit să îi evite pe securiștii trimiși pe urmele sale pentru a-l aresta prin faptul că, de când cădea zăpada și până primăvara, el se refugia între crengile copacilor și se deplasa din cracă în cracă. Astfel, el evita să lase urme pe zăpadă. Totul s-a petrecut, în mare parte, în codrii Bucovinei. Povestea lui Grigore Sandu a fost publicată pentru prima dată în presa din România de după 1989, în ziarul România liberă [12].

Grigore Sandu fusese membru al organizației Sumanele Negre și avea inclusiv arme și muniție de pe vremea când lupta în acest grup, format chiar în anii 1944 – 1945, când Armata Regală Română încă nu fusese sovietizată, iar ofițerii ei înarmau și instruiau grupurile de partizani. Între 1948 şi 1950, membrii Sumanelor Negreu au fost condamnaţi la moarte de trei instanţe comuniste diferite. Grigore Sanu nu a fost niciodată prins. Devenise un fugar care a trăit numai în munţi, singur, până în mai 1978. A trăit în Făgăraş, Munţii Apuseni şi în Ceahlău.

Povestea lui Grigore Sandu fost relatată cu lux de amănunte de către unul dintre foștii agenți ai Securității, care l-a anchetat personal pe „Tarzan din Carpați” și a devenit apoi prietenul său.

„Timp de 33 de ani, patriotul român Sandu Grigore şi-a întors spatele comunismului şi a trăit izolat în munţi, în timp ce armata şi Poliţia regimului de la Bucureşti îl căutau în van. Doar acum detaliile poveştii sale remarcabile de supravieţuire „într-o capsulă a timpului” au ieşit la suprafaţă. Acum Grigore, în vârstă de 84 de ani (atât avea în 1990) trăieşte ca un ţăran sărac în nord-estul României. Povestea despre anii săi de greutăţi, în care a trecut prin perioade lungi în care nu a văzut şi nu a întâlnit nici un om a fost documentată de un fost membru al poliţiei secrete române, poliție care a jucat un rol central în incredibila dramă de după ce munţii l-au dat în vileag pe Sandu Grigore, în 1978“, scria „Românul liber”.

Muntele a fost casa lui, care îi asigura şi hrana. A locuit în peşteri şi în gropi săpate în pământ. Nu şi-a permis să construiască un adăpost, de frică să nu fie prins. Între 1949 şi 1959, regimente întregi de soldaţi şi ofiţeri ai Securităţii au scotocit munţii, pentru a-i găsi pe partizanii anticomunişti.

A păstrat un calendar crestând semne pe scoarţa unor copaci tineri. Cu diferite ocazii, a salvat viaţa unor oameni care s-au rătăcit prin mulţi. El chiar s-a întâlnit și cu oameni pe care îi ştia cu ani înainte, care nu îl mai credeau în viaţă.

Apoi, în primăvara lui 1978, la 33 de ani după ce a luat calea munţilor, a întâlnit, întâmplător, un preot ortodox. Preotul i-a explicat că ar putea să se reîntoarcă în siguranţă în societate, pentru că orice ar fi făcut, deja era prescris. Grigore s-a întors la casa lui din Podul Coşna, în mai 1978. Şi-a trimis un membru al familiei sale la sediul Securităţii din Dorna să le spună autorităţilor că s-a întors şi că vrea să se predea. Două duzini de ofiţeri înarmaţi până în dinţi au descins cu maşinile în faţa casei lui, pe care au încercuit-o. Imediat Grigore şi-a predat arma automată. A fost dus la sediul Securităţii locale, apoi la Suceava, iar în final la Bucureşti.

„A fost interogat timp de trei luni, în cea mai mare parte de către mine, vorbind franc şi în detaliu despre anii pierduţi ca fugar. La finalul perioadei în care a fost interogat a primit un act de identitate şi i s-a permis să se întoarcă acasă. Predase Securităţii trei încărcătoare şi arme care aparţinuseră Sumanelor Negre. A trebuit să dovedească faptul că în toţi cei 33 de ani a trăit doar în România, nu a părăsit sub nicio formă ţara, spre vest, pentru a exclude total ipoteza că ar fi un spion. A dovedit faptul că a stat toţi aceşti ani în țară, cu ajutorul mărturiilor mai multor martori care îl văzuseră prin păduri, dar şi prin faptul că le-a

arătat anchetatorilor semnele făcute pe scoarţa copacilor, „calendarele” cu ajutorul cărora ţinea el evidenţa trecerii anilor. Copacii respectivi crescuseră atât de înalţi, iar încrestăturile erau atât de sus, încât nimeni nu a mai contestat veridicitatea celor spuse de el, și anume că a stat în România între 1945 şi 1978, ca un Tarzan al Europei de Est. Ştia că lucrez la Securitate, cu toate acestea mi-a vorbit deschis şi mi-a răspuns la toate întrebările. Sunt onorat că a avut încredere în mine şi că acest român patriot mi-a dat prietenia sa” [13] , își încheia povestea fostul securist Adrian Crutarciuc, cel care îl anchetase după ce s-a predat, poveste relatată de „Românul liber”.

Mesaje regale

În paginile acestui ziar editat în română și engleză se regăsesc mesaje de Anul Nou ale regelui Mihai, reacții ale sale la atrocități și abuzuri din România, dar și comunicate și drepturi la replică, emise în urma unor evenimente cum ar fi încercările (nereușite) ale regelui Mihai de a reveni în România. De asemenea, erau relatate prezențele sale publice la diferite evenimente, pe care Majestatea Sa le considera oportune, în situația în care se afla, în exil, și sub condiția de a nu face declarații politice în țara neutră care îl găzduia (Elveția, în ultima parte a vieții sale). „Românul liber” a fost editat până în anul 1994. În paginile sale se regăsesc mesaje și reacții publice regale atât cu privire la alegerile din 1990, cât și cu privire la mineriade sau alte evenimente din România. Colecția acestui ziar este o adevărată ”cuite neagră” a perioadei, când presa din România, încă neobișnuită cu exercițiul democrației, nu relata anumite evimente sau le relata trunchiat (subiectiv, dintr-o singură perspectivă).

Concluzie

Ziarul „Românul liber”, alături de alte organe de presă libere, a avut un rol crucial în a face publice în lumea liberă occidentală, actele de represiune la care erau supuşi românii în ţara lor în perioada comunistă. Au fost grave încălcări ale drepturilor omului, de la îngrădirea libertăţii de gândire şi exprimare, până la atacuri asupra integrităţii fizice şi psihice a celor care au îndrăznit să se opună sistemului. Faptul că ziarul avea şi o versiune în limba engleză, a făcut ca adresabilitatea sa să fie mai mare. De altfel, el a fost distribuit nu doar abonaţilor săi, ci şi cancelariilor occidentale, dar şi redacţiilor marilor publicaţii din vest. De asemenea, publicația oferea informații vitale celor care au să ajungă în Occident, lăsându-şi acasă familia. Nu în ultimul rând, a fost o platformă prin care regele Mihai reușea să își transmită mesajele sale către români și să ia poziție publică față de încălcarea drepturilor omului la care erau supuși cei rămași acasă.

Referințe:

1. Detelant, Dennis, *Importanța trecutului*, București: Editura Fundației Academia Civică, 2023, p. 51.
2. Idem.
3. Mandache, Diana, *Exilul Regelui,* București: Editura Curtea Veche, 2016, p. 136.
4. Roman, Cristina, *Bazele legislative ale represiunii comuniste în România,* publicat în *Anuarul Institutului de Investigare a Crime lor Comunismului în România*, vol I, Iaşi: Ed. Polirom, 2006, p. 75.
5. *Idem*, p. 76.
6. *Ibidem,* p. 77.
7. Ziarul *„Românul liber”,* vol. 1, nr. 7, noiembrie 1985, p. 2, Arhiva Rațiu-Tilea, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca.
8. Idem.
9. Pleșa Neagoe, Elis, Pleşa, Liviu, Studiul *Cultele neoprotestante din România în perioada 1975-1989,* publicat în Adrian Nicolae Petcu (coord.)*, Partidul, Securitatea şi Cultele, 1945-1989,* București: Editura Nemira, 2005, pp. 350-394.
10. *„Românul liber”*, vol. 1, nr. 7, noiembrie 1985, p. 1, Arhiva Rațiu-Tilea, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca
11. Chivu, Carmen, Albu, Mihai, *Dosarele Securităţii. Studii de caz,* Iaşi: Ed. Polirom, 2007, p. 132.
12. *România liberă,* din 2 iulie 2016.

13. *„Românul liber”*, vol. 6, nr. 1, ianuarie 1990, pp. 5-6, Arhiva Rațiu-Tilea, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca

Date de despre autor:
***Bianca PĂDUREAN*,** Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.
E-mail: bianca.padurean@clujtoday.ro
ORCID: 0009-0002-1143-3939

Prezentat la 30.09.2024